

МИСЛИТИ КРИТИЧНО ТА РІВНІ ЗАПИТАНЬ

Найбільш успішними є заняття, на яких учнів заохочують думати самостійно та критично мислити (Halpern, 1996; Kurland, 1995; Unrau, 1997). Критичне мислення дозволяє нам обмірковувати власні думки та причини виникнення тієї чи іншої точки зору. Це означає, що ми обдумуємо те, яким чином приходимо до наших власних рішень або розв'язуємо завдання, проблеми. Це означає також, що наші думки свідомо спрямовані на певну мету. Такі міркування та ідеї ґрунтуються не на наших упередженнях чи забобонах, а на логіці, надійній і достовірній інформації, яка збирається з багатьох джерел.

Коли ми мислимо критично, те, **що** ми думаємо та як ми думаємо, завжди перебуває у фокусі нашої уваги, і коли помічаємо помилку чи бачимо інший і, можливо, кращий спосіб осмислення якогось запитання чи проблеми, ми зацікавлено вивчаємо його. Учні, які мислять критично, зазвичай навчаються з інтересом. Навіть у дуже важких інтелектуальних завданнях вони бачать можливості для навчання. Ці учні шукають шляхи для застосування навичок критичного мислення і, як правило, охоче їх використовують – і в класі, і в своєму повсякденному житті. Саме завдяки таким учням викладання стає приємнішим і цікавішим для вчителя.

Дослідники, які вивчають і викладають критичне мислення й активне навчання (наприклад, Anderson, 2000), одним із способів структурування мети викладання та навчання визнають створення класифікацій (категорій або типів) запитань і навчальних цілей. Ідея полягає в тому, що просте запам'ятовування якогось факту є питанням або метою дуже «низького рівня». На іншому кінці шкали – дії «високого рівня», такі як створення нових ідей або виведення нових висновків. Нижче наведено перелік типів питань і цілей, починаючи від найнижчого рівня (запам'ятовування) та до найвищого (створення).

Питання та цілі викладання

Хоча завжди є потреба в мисленні на всіх рівнях, проте, виходячи за рамки питань, які вимагають просто пам'яті або відтворення, ми як учителі допомагаємо учням задіяти більш високі рівні критичного мислення, навіть коли вони засвоюють фактологічний матеріал. Щоби ставити запитання більш високого рівня та, відповідно, досягати цілей такого ж рівня, учителям необхідно реструктурувати свої заняття таким

чином, аби вони підтримували більш високі рівні критичного мислення. Педагоги та дослідники в галузі освіти надали певні поради для такої реструктуризації (Herrenkohl 1998, Herrenkohl, 1999). Під час занять учителі й учні оцінюють і підтримують активне навчання та критичне мислення. Серед учнів і між учнями та вчителями часто розгортаються дискусії, які ведуться жваво і коректно. Зазвичай ці дискусії виникають унаслідок порушеного учнем чи вчителем питання. Рівень, тип і структура питань важливі для дискусій, що виникають. Вони також підтримують більш високі рівні складності критичного мислення учнів.

Рівні запитань

Коли ми говоримо про *рівні запитань*, ми маємо на увазі відмінності між запитаннями, що стосуються деталей, фактів (імена, дати, місця подій, столиці держав тощо), і запитаннями, які потребують більш складних ідей (взаємозв'язок між поняттями, причини якихось подій чи ситуацій тощо). У запитаннях *низького рівня* йдеться про факти та деталі. Такі запитання можна проілюструвати прикладами:

- У якому році Мексика виборола незалежність від Іспанії?
- За якої температури замерзає вода на рівні моря?
- Як називається найвідоміший твір Сервантеса?
- На якому континенті знаходиться річка Оріноко?

Інколи важливо знати ці факти, але тільки їх знання не забезпечить того, що учні зможуть це використати для вирішення завдань чи прийняття важливих рішень. Серед методів, які сприяють навчанню на більш низьких рівнях, можна назвати такі:

- Усно проговорювати факти
- Записувати та переписувати інформацію
- Читати та перекладувати матеріал, який необхідно запам'ятати

Зазвичай ці методи спрацьовують на найближчу перспективу, але вони не забезпечують запам'ятовування інформації на більш тривалий період. Якщо мета навчання полягає не тільки в тому, щоб запам'ятати факти, а й використати їх для вирішення завдань і прийняття рішень, то для учнів буде кориснішим, якщо їм ставити запитання, де вимагається застосування складнішого, вищого рівня критичного мислення, - *запитання високого рівня*.

Запитання високого рівня – це запитання, які ми ставимо, коли цікавимося, як чи чому щось відбулось або яким чином одна подія, факт чи ідея можуть бути пов'язані з іншими. Ці запитання формулюються в такий спосіб, щоб змусити того, хто на них відповідає, мислити критично. Тобто, учні можуть використовувати факти та деталі у процесі відповіді на запитання, але для обґрунтування відповіді їм потрібно вийти за межі простого знання фактів і деталей. Коли поставлено запитання більш високого рівня, той, хто відповідає, активно виражає певну позицію, стверджує певну точку зору щодо причин чи зв'язків. Запитання високого рівня передбачають використання розумових операцій, пов'язаних із критичним мисленням.

Запитання високого рівня вимагають від учнів знаходити важливу інформацію та застосовувати її для того, щоб зробити висновки або провести порівняння. Наприклад:

- Яким чином рух за незалежність Мексики від Іспанії вплинув на людей у сусідніх із нею країнах?
- Чому вода поблизу мостів і в містах взимку замерзає пізніше, ніж вода в озерах, розташованих у сільських районах?

На подібні запитання можна дати більш ніж одну відповідь, до того ж кожна з них буде аргументованою та переконливою. Вони відбивають більш високий рівень застосування критичного мислення в порівнянні із запитаннями, які припускають просте відтворення фактів.

Зміст запитання є важливим, оскільки воно має сприяти виникненню в учнів критичного мислення, водночас важливо й те, як ставиться це запитання. Є багато способів, які вчителі можуть використати для того, щоб своє вміння ставити запитання зробити більш ефективним (Gibbs, 2001).

Після того як ви поставили запитання, дайте час на міркування, щоб і в учнів, менш упевнених в собі, була

можливість сформулювати відповідь.

- Використовуйте метод «Подумайте-Об`єднайтесь у пари – Обговоріть», щоб учні могли обговорити відповідь один із одним, перш ніж висловлювати свою думку перед усіма;
- Ставте запитання, які розвивають або продовжують обговорення, на зразок: «Що ви могли б додати?», «А яка в тебе думка, Маргарито?»;
- Надавайте зворотний зв'язок чи коментарі, які й не підтверджують, і не заперечують відповідей учнів. Тоді обговорення стає відкритим. Наприклад: «Цікаво. Я про це раніше не думала»;
- Просіть узагальнити чи підбити підсумок: «Хто може висловити точку зору Джалілі іншими словами?»
- З'ясовуйте думки інших учнів: «Хто згоден з Максимом», «Хто не згоден? Чому?»
- Заохочуйте учнів адресувати запитання однокласникам: «Запитай Едуарда, чи може він щось додати тобі у відповідь»
- Виступайте «адвокатом диявола»: «Що б ви відчули, якби...?», «Як би відреагували на зміну, якби...?»
- Використовуйте метод приговорювання думок (міркувань) утолос: «Як ви дійшли такої відповіді?»
- Запитуйте всіх учнів, а не тільки тих, хто піднімає руки. Однак швидко рухайтесь далі, якщо дитина не хоче відповідати
- Попереджайте учнів про можливості різних відповідей: «На це запитання є багато варіантів відповідей»
- Змінюйте перспективу: «Як би ви поставились до своєї відповіді, якби ви були...?»
- Використовуйте уяву: «Що б відбулося, якби...?»
- Співставляйте зміст відповіді з чимось інше: «Яким чином (відповідь учня) подібна до...? Чим відрізняється?»
- Перетворюйте відповіді: «Що, якщо ми змінили (ідея учня) на...?»